

مبانی معرفت شناختی علوم انسانی

دانشه اسلامی

دفتر اول: ارائه مبانی

محمد حسین زاده

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

۱۳۹۳

سرشناسه	:	حسین زاده، محمد،
عنوان و نام پدیدآور	:	مبانی معرفت‌شناختی علوم انسانی در اندیشه اسلامی، دفتر اول، ارائه مبانی / مؤلف محمد حسین زاده.
مشخصات نشر	:	قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	:	۱۶۸ ص.
فروست	:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، انتشارات؛ ۱۰۷۷. فلسفه ۱۳۳.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۴۱۱-۸۵۲-۴
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیا.
یادداشت	:	کتابنامه.
یادداشت	:	نمایه.
موضوع	:	شناخت (فلسفه اسلامی).
موضوع	:	علوم انسانی - فلسفه.
رده‌بندی کنگره	:	ح ۵۳/ع ۵۵/۸۵ BBR
رده‌بندی دیویی	:	۱۸۹/۱
شماره کتاب‌شناسی ملی	:	۳۴۵۷۸۵۱



شماره ردیف ۱۰۷۷
شماره موضوعی فلسفه - ۱۳۲
۱۳۹۳-۷

■ مبانی معرفت‌شناختی علوم انسانی در اندیشه اسلامی / دفتر اول: ارائه مبانی

● مؤلف: محمد حسین زاده

● ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● چاپ: نگارش

● نوبت و تاریخ چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۳

● شمارگان: ۱۰۰۰

● قیمت: ۶۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهدا، کوی ممتاز، پلاک ۳۸
تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۲۲۶

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

فهرست مطالب

۹	 مقدمه معاونت پژوهش
۱۲	 پیش درآمد
۱۴	 مقدمه

بخش اول: مبانی یا اصول معرفت‌شناسی

۱۸	 ۱. عقلانیت معرفت
۲۰	 ۲. گسترش‌پذیری معرفت‌های یقینی
۲۱	 ۳. لزوم تعهد به حقیقت و رهایی از گرایش‌ها
۲۲	 ۴. ثبات حقیقت و دگرگونی معلوم
۲۳	 ۵. بطلان سوبژکتیویسم
۲۵	 ۶. امکان دستیابی به واقعیات و پدیده‌ها
۲۸	 ۷. سرنوشت‌ساز نبودن پارادایم‌ها در حوزه‌های معرفتی
۲۹	 ۸. آموزه معرفت‌حضوری
۳۰	 تقسیم‌های علم‌حضوری
۳۰	 ۱. علم‌حضوری همگانی و غیرهمگانی
۳۳	 ۲. علم به وجه و علم به کنه
۳۴	 ۹. منابع معرفت
۳۵	 حواس ظاهری
۳۶	 حواس باطنی
۳۷	 عقل
۳۹	 عقل و گزاره‌های پیشین

۴۰	دلیل نقلی
۴۲	۱۰. معرفت حصولی
۴۲	تعریف معرفت حصولی
۴۳	قیاسی بودن تقسیم معرفت به حضوری و حصولی
۴۳	اقسام علم حصولی: تصور و تصدیق
۴۴	تعریف تصور
۴۵	تعریف تصدیق
۴۵	طبقه‌بندی مفاهیم یا تصورات
۴۶	۱۱. مفاهیم حقیقی و مفاهیم غیرحقیقی
۴۸	ویژگی‌های مفاهیم غیرحقیقی
۵۰	مفاهیم یا تصورات حقیقی
۵۰	مفاهیم یا تصورات جزئی
۵۱	۱۲. مفاهیم یا تصورات کلی
۵۱	اقسام مفاهیم کلی
۵۲	مفاهیم ماهوی و ویژگی‌های آنها
۵۴	مفاهیم فلسفی و منطقی و ویژگی‌های آنها
۵۴	تمایز مفاهیم فلسفی و منطقی
۵۶	۱۳. مفاهیم بدیهی و نظری
۵۹	بدیهی یا نظری بودن تقسیم علوم حصولی به بدیهی و نظری
۶۱	رابطه بدیهی و نظری با اندیشه
۶۱	حقیقت تفکر
۶۴	گستره اندیشه
۶۴	۱۴. معیار بداهت مفاهیم
۷۱	۱۵. صعود معرفتی در حوزه مفاهیم
۷۳	امکان عرضه دیدگاهی بدیل برای تعریف
۷۹	نحوه‌های صعود معرفتی
۸۱	۱۶. مفاهیم ارزشی؛ جایگاه و اعتبار
۸۲	۱۷. علم حصولی؛ حقیقت تصدیق

۸۳	۱۸. تصدیقات یا قضایای بدیهی و نظری
۸۴	۱۹. چیستی صدق
۸۶	۲۰. اختصاص صدق منطقی به قضایا
۸۷	۲۱. معیار صدق قضایای نظری
۹۰	۲۲. معیار صدق قضایای بدیهی
۹۰	راه‌حل اول
۹۲	راه‌حل دوم
۹۳	۲۳. صعود معرفتی در قلمرو قضایا
۹۴	۲۴. قلمرو شناختنی‌ها
۹۵	۲۵. تنوع روش‌های تحقیق و تناسب هریک با قلمروی خاص
۹۷	۲۶. مراتب معرفت
۹۹	۲۷. جگونگی تأثیر اعمال، حالات و ملکات بر معرفت
۱۰۰	تأثیر در قلمرو معرفت حضوری
۱۰۱	تأثیر در محدوده معرفت حصولی

بخش دوم: آموزه‌های معرفت‌شناسی دینی

۱۰۶	۲۸. امکان دستیابی به معرفت دینی
۱۰۷	۲۹. منابع معرفت دینی
۱۰۷	منابع مشترک
۱۰۷	۱. حواس
۱۰۸	۲. عقل
۱۰۹	۳. شهود یا معرفت حضوری
۱۱۱	۴. حافظه
۱۱۱	۵. مرجعیت
۱۱۱	۶. ادله نقلی
۱۱۲	منابع اختصاصی
۱۱۲	۱ و ۲. وحی و الهام
۱۱۳	۳. منبعی تلفیقی
۱۱۶	تجربه دینی

۳۰. معناداری و واقع‌نمایی گزاره‌های دینی..... ۱۱۷
۳۱. معیار صدق گزاره‌های دینی..... ۱۱۷
۳۲. تعارض راه‌های معرفت‌بخش در قلمرو گزاره‌های دینی یا تعارض معرفت‌های دینی و غیردینی..... ۱۱۸
- انواع تعارض..... ۱۱۹
۳۳. بطلان حقانیت همه ادیان و آیین‌ها..... ۱۲۱
۳۴. اسلام و مسئله رستگاری..... ۱۲۳
۳۵. ثبات یا تحول معرفت دینی و غیردینی..... ۱۲۵
- رشد کمی دانسته‌ها..... ۱۲۵
- رشد کیفی دانسته‌ها..... ۱۲۶
- رد و ابطال..... ۱۲۷
۳۶. معرفت‌های یقینی دینی..... ۱۳۰
۳۷. ارتباط معرفت دینی با معرفت غیردینی..... ۱۳۲
۳۸. نیاز به پیش‌دانسته‌ها و پیش‌فرض‌ها در حوزه معرفت‌های دینی..... ۱۳۳
۳۹. استقلال معرفت‌های دینی..... ۱۳۵
- بخش سوم: منطق فهم یا قواعد عقلایی گفتمان**
۴۰. بی‌پایان نبودن قرائت‌ها..... ۱۳۸
۴۱. نقش پیش‌دانسته‌ها و افق معنایی مفسر در عمل فهم..... ۱۳۹
- اقسام پیش‌دانسته‌ها..... ۱۴۰
- چگونگی تأثیر پیش‌دانسته‌ها و دخالت آنها در عمل فهم..... ۱۴۰
۴۲. علل اختلاف‌نظر در فهم متن..... ۱۴۱
- نگاه پایانی..... ۱۴۲
- منابع..... ۱۴۴
- نمایه‌ها..... ۱۵۶

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطئه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ واقعی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و نگوئسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته‌اند. در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و جانشینان برحق و گرامی او علیه السلام، برجسته ترین است.

دانشمندان نام‌آور شیعه رسالت خطیر و بی‌نظیر خویش را بهره‌گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت‌گریز دانسته و در این راه دیده‌ها سوده و جان‌ها فرسوده‌اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به‌کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته

سخت‌افزاری و نرم‌افزاری در عرصه‌های گوناگون برای سیطره بر جهان می‌کوشند، رسالت حقیقت‌خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به‌ویژه عالمان دین، بس عظیم‌تر و سخت و دشوارتر شده است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش‌های اسلامی می‌درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری‌های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش‌هایی چشمگیر کرده، گام‌هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده‌اند، و می‌کوشند تا با فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازیابند. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان رد پای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این‌روی، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^{۱۱} در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای^{۱۲} از آغاز تأسیس براساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و

در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، رهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش‌پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو معرفت‌شناسی که با تلاش پژوهشگر ارجمند، جناب حاجت‌الاسلام والمصلین آقای محمد حسین‌زاده نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده نگاهی گذرا به اصول و مبانی معرفت‌شناختی علوم انسانی در اندیشه اسلامی است.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند متعال خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی *